

Diyarbakır’da Yeni Saptanan Anıt Kestane (*Castanea sativa* Mill.) Ağacı

Mehmet Emin TEKİN*

¹OGM Şanlıurfa Orman Bölge Müdürlüğü Diyarbakır Orman Fidanlık Müdürlüğü
ORCID 0000-0003-4516-7798

***Sorumlu yazar:** mehmetemintekin@gmail.com.tr

ÖZET

Bu çalışma ile ülkemizin Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde anıt ağaç özelliklerini taşıyan ve tarihe tanıklık eden anıt kestane (*Castanea sativa* Mill.) ağacı saptanarak, bu türün varlığına dair yeni veriler kayıt edilmiştir. Bu anıt ağaç, Diyarbakır İli, Kulp İlçesi, İslamköy, Hor Deresi mevkiindedir. Araştırma alanında yapılan boyutsal ölçümlerde çevresi 945 cm, çapı 301 cm ve boyu 16 m olarak tespit edilmiştir. Tespit edilen Anıt ağaç özelliğine sahip bu kestane ağacı, ilgili kurumlarca bir an önce koruma altına alınması ve bakım çalışmalarının bir an önce yapılması gerektiği sonucuna varılmıştır. Bu araştırma ile bölgedeki bitkisel biyolojik çeşitlilik çalışmalarına da katkıda bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler:Anıt ağaç, Diyarbakır, Güneydoğu Toroslar Eşiği

A new monumental chestnut (*Castanea sativa* Mill.) tree found in Diyarbakır

ABSTRACT

With this study, the monumental chestnut (*Castanea sativa* Mill.) tree, which bears the characteristics of a monumental tree and witnesses the history in the Southeastern Anatolia Region of our country, has been determined and new data on the existence of this species have been recorded. This monumental tree is located in Diyarbakir Province, Kulp District, Islamköy, Hor Stream. In the dimensional measurements made in the research area, it was measured as 945 cm in circumference, 301 cm in diameter and 16 m in length. It has been concluded that this chestnut tree, which has the feature of a monumental tree, should be taken under protection by the relevant institutions as soon as possible and maintenance works should be done as soon as possible. This research contributed to the plant biodiversity studies in the region.

Keywords: Monumental tree, Diyarbakır, Southeast Taurus Threshold

1. Giriş

Bitkiler aleminde en uzun ömürlü canlılar ağaçlardır. Yaşadıkları uzun yıllar boyunca yüzlerce hatırayı biriktiren ağaçlar, zamanla buldukları yörenin folklorunun bir parçası haline de gelebilirler. Tarih boyunca ağaçlar, kimi zaman bir uygarlığın totemi olmuşlar, kimi zaman bir kralın mezarını şekillendirmişler, kimi zamanda bir savaşın en önemli silahı ve hatta ülkenin bağımsızlık simgesi olan bayrağında bir sembol haline gelmişlerdir (Asan, 1987).

Özellikle Sanayi Devriminden sonra endüstrileşmenin hızlanması ve insanın doğal kaynaklar özellikle de ormanlar üzerindeki baskısı, onların doğal ömürlerini tamamlamalarına izin vermemiştir. Bu nedenle çok yaşlı ağaçlara ya ormanların derinliklerinde saklı kalmış bir şekilde, ya bir köy mezarlığında, ya da bir kahve kapısında

rastlanır olmuştur (Boydak, 1988). Günümüzde ormanlar üzerindeki tahribat tehlikeli boyutlara ulaşmıştır. Bunun sonucu olarak da doğadaki çeşitlilik azalmış ve insan yaşamı da tehlike altına girmiştir (Işık, 1996). Bu sebeplerdir ki, son yıllarda artan doğa ve çevre bilinci anıt orman ve anıt ağaçlara özel bir ilgi ve sempatinin doğmasına neden olmuştur. Günümüzde birçok ülkede anıt orman ve anıt ağaçlarla ilgili olarak yasalar çıkartılmış ve programlar oluşturulmuştur. Örneğin Danimarka'da çevre bakanlığı tarafından tarihi değeri olan ormanlar için amenajman sistemleri geliştirilmiştir (Koch, 1998). Ülkemizde de son elli yıl içinde bu konuya ilgi artmıştır. Bilim insanları da konuyla ilgili bir çok çalışma yapmışlardır (Asan 1987, 1992, 1993, 1998; Boydak ve Asan, 1993, 1995; Boydak, 1988; Kantarcı, 1984; Şengönül ve ark., 1996; Yaltırık ve ark., 1994; Genç ve Güner, 2001, 2009; Gülersoy, 1984; Aksoy ve Anşin, 1998; Aslanboğa ve ark., 1993; Gül ve ark., 1998). Bu çalışmalardan bazılarında özellikle anıt ormanların biyogenetik rezerv alanları olarak ayrılmaları öngörülmüştür (Boydak, 1988; Makineci, 1998).

Gövde yapıları, boyları ve uzun yaşam özellikleriyle kendi türleri arasında olağan ölçütlerin hayli üzerinde olan oldukça görkemli kökleri, gövde yapıları ve dallarıyla görenlerin zihninde farklı simgeler uyandıran, toplumların kültür ve değerlerinde yer bulan, bugünle tarihin en eski yılları arasında köprü görevi kurabilecek uzun ömürlüleri olan ağaçlara “anıt ağaç” denilmektedir (Asan, 1992).

Yaş, çap ve boy itibarıyla kendi türünün alışılmış ölçüleri üzerinde boyutlara sahip olan, yöre folklorün de, kültür ve tarihinde özel yeri bulunan geçmiş ile günümüz, günümüz ile gelecek arasında iletişim sağlayabilecek uzunlukta doğal örneğe sahip olan ağaçlar anıt ağaç olarak tanımlanmaktadır (Asan, 1992). Tanımdan da anlaşılacağı üzere; yaş, çap, boy, tarihi, kültürel ve folklorik özellikler bir ağacın anıt ağaç olarak saptanmasında en önemli kriterlerdir. Fakat bu kriterler içinde tarihi, kültürel ve folklorik özellikler ayrı bir yer tutmakta ve belki de bir ağacın anıt ağaç olarak tescilinde en önemli koşulu oluşturmaktadır (Kavgacı, 2002).

Büyük (çap, boy) ve yaşlı ağaçlar insanlar üzerinde manevi, bilimsel ve estetik etkilere sahiptirler. Fakat bunlardan hiç biri bir ağacı tarihi ve folklorik yapmaz. Ağaca tarihi ve folklorik nitelik kazandıran, insanlarla veya olaylarla olan direk ilişkisidir. Tarih tekrar etmeyecektir. Bu nedenle tarihi ve folklorik nitelik taşıyan ağaçlar, yaş ve büyüklükleri hesaba katılmaksızın eşsiz bir değere sahiptirler. Anıt ağaçların korunması, hem ağacın yararı için, hem de insan sağlığı için önemlidir. O nedenle bu durum ağaç etrafında yapılacak olan insan eylemlerinin sınırlandırılmasını gerektirir. Eğer böyle bir ağaç ölmüşse veya zorunluluktan dolayı kesilmesi gerekiyorsa, bu ağaçların, bilimsel bir malzeme olarak veya uygun bir şekilde korunarak sergilenmesi şeklinde yararlanılabilir. Anıt ağaçlar yaşarlarken veya öldükten sonra uygun bir şekilde yönetilmezse ikinci bir şans asla olmayacaktır (Sternberg, 2000).

Ormanı korumak ve gelecek kuşaklara bırakmak demek, orman ekosistemi içinde mevcut doğal ve yapay her türlü mirasa sahip çıkmak demektir. Bu miras içinde ormanın asıl varlıkları olan tek tek veya gruplar halinde bulunan ağaçlar yanında; yüzlerce hatta binlerce yıl önce, doğal koşullar altında oluşmuş dağ ve tepeler, mağaralar, kayalıklar, kanyonlar, kireç ve lav birikintileri, ılıcalar, su kaynakları, şelaleler ve çağlayanlar; genel tanımlamayla, “tabiat anıtları” ile birlikte, zenginliklerimiz içinde ayrı ve önemli bir yeri olan tarihi eserler, yani “kültürel anıtlar” da bulunabilmektedir (Genç ve Güner, 2003).

Anadolu Kestanesi (*Castanea sativa* Mill.)'nin Türkiye'deki Doğal Yayılışı

Fagaceae (Kayıngiller) familyasının bir türü olan kestane (*Castanea sativa* Mill.) (Syn: *C. vulgaris* Lam.)'nin odunu, meyvesi, kabuğu ve yaprakları kullanılır. Türkiye'de 109.270 ha. alanda yayılış gösterir (Anonim, 2023a).

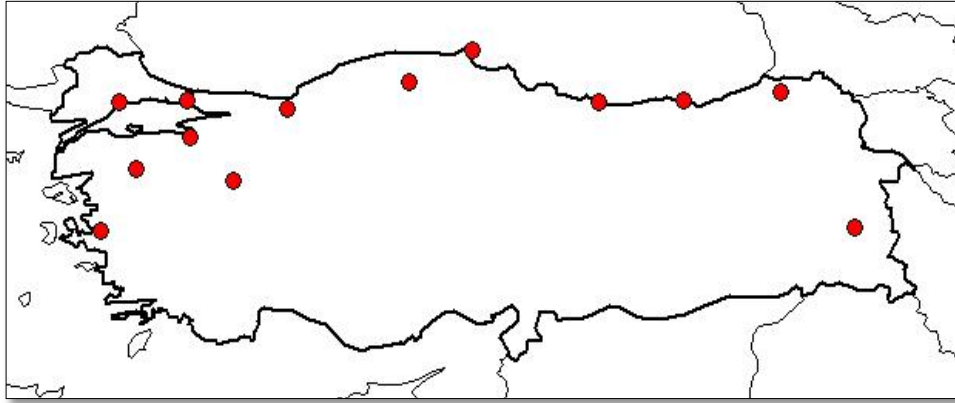
Akdeniz Havzası içinde yer alan ülkelerde doğal olarak yetişen kestane türü *C. sativa* dır (Subaşı, 2004). Türkiye de Marmara Bölgesi (özellikle Kapıdağ Yarımadası) ve Karadeniz kıyısı boyunca uzanmaktadır. Ege ve Akdeniz bölgelerinde ise lokal olarak bulunur veya kültürü yapılmaktadır. Güney Anadolu'daki en uç yayılışı, Manavgat'ın kuzeyindeki Antik Zerk Harabeleri ile Alanya'nın Türbelinaz köyü civarındadır (Acatay, 1960; Saatçioğlu, 1969; Yaltrık, 1993).

Marmara çevresinin Anadolu bölümünde 400-500 m'ye çıkan makilerden sonra, 1000-1200 m'ye kadar yükselen yapraklı ağaçlarla karışım yapar. Ayrıca Balıkesir ve Edremit civarında oldukça geniş bozuk koru karakterinde meşcereler bulunur (Erdem, 1951). Meyve bakımından en önemli kestaneliklerin Bursa çevresinde olduğu bilinir (Seçkin, 1981).

Yaltrık (1982)'in Türkiye ve Doğu Ege Adaları Florası'nda *C. sativa* Mill.'in Türkiye'deki yayılışlarına göre; Ganos dağı (Tekirdağ), Erdek, Eğridere (Balıkesir), Gemlik'ten Armutlu'ya kadar (Bursa), Düzce-Akçakoca (Bolu), Ayancık- Cevizlikköyü yakınları (Sinop), Ulubey bölgesi (Ordu), Maçka'dan Meryemana ormanına kadar ve Han ırmağı çevresinde (Trabzon), Murgul üstü (Çoruh), Yamanlar dağı, Karagöl (İzmir), Simav (Kütahya), Tatvan ve Gayda yakınları (Van), Honaz dağı ve Beşalan (Denizli) yakınlarında da yayılış gösterdiği saptanmıştır.

Atalay (1994)'e göre, Trabzon'un güneyinde, Adapazarı, Hendek, Düzce ovalarının kuzeyindeki alçak platolar, Kocaeli yarımadasının kuzey kesiminde, Gökdere vadisi ile Sakarya nehri arasında, Belgrat ormanında, Samanlı dağlarında, Uludağ ve Domaniç dağlarının kuzeye bakan yamaçlarında kestanelenin yayılış gösterdiğini tespit etmiştir.

Türkiye'deki Anadolu Kestanesi (*C. sativa*)'nın doğal yayılışını; Düzce, İstanbul, Kastamonu, Artvin, Balıkesir, Bursa, İzmir, Kütahya, Ordu, Sinop, Tekirdağ, Trabzon ve Van'da (Anonim, 2023b) yapmaktadır (Şekil 1).

Şekil 1. Türkiye de ki Anadolu Kestanesi (*C. sativa*)'nin doğal yayılışı gösteren harita (Anonim, 2023b)

Bu çalışma ile ülkemizin Güneydoğu Anadolu bölgesi'nde yeni saptanmış anıt kestane (*C. sativa*) türünün varlığına dair yeni bilgiler ortaya koyulmuştur.

2. Materyal ve Yöntem

2.1. Materyal

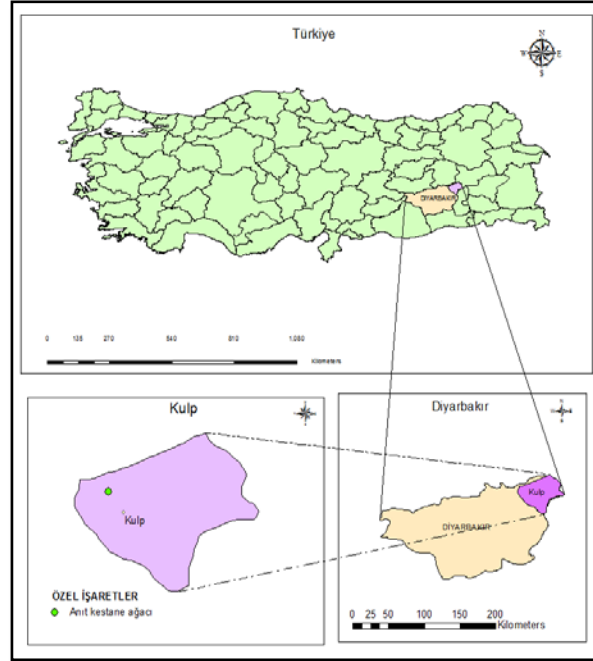
Diyarbakır’da yeni saptanan anıt Anadolu kestane ağacı ile ilgili arazi çalışmaları 2022-2023 yılları arasında yapılmıştır (Şekil 2).

Şekil 2. Diyarbakır’da yeni saptanan Anıt kestane ağacının meyveli hali (Fotoğraf: Tekin, 2022)

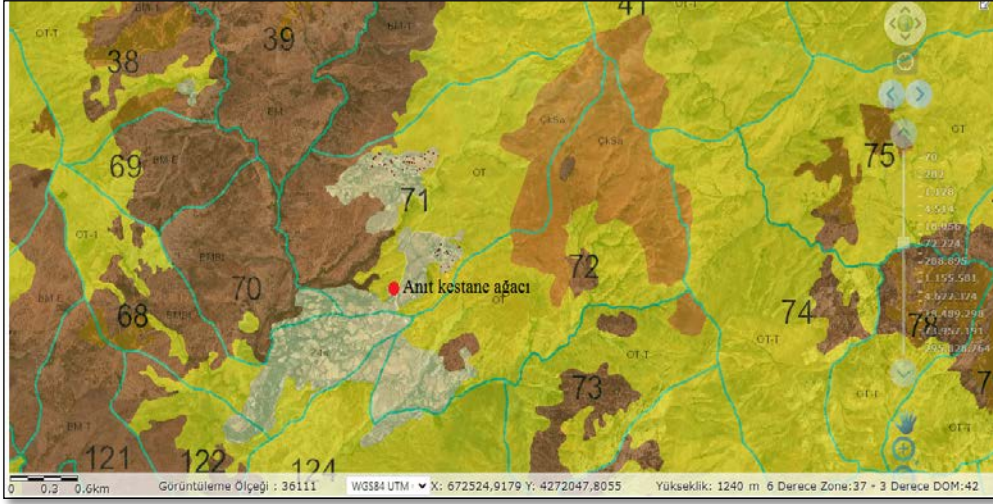
2.2. Araştırma Alanının Özellikleri

Araştırma alanı Diyarbakır ili Kulp ilçesi sınırları içerisinde kalmaktadır (Şekil 3).

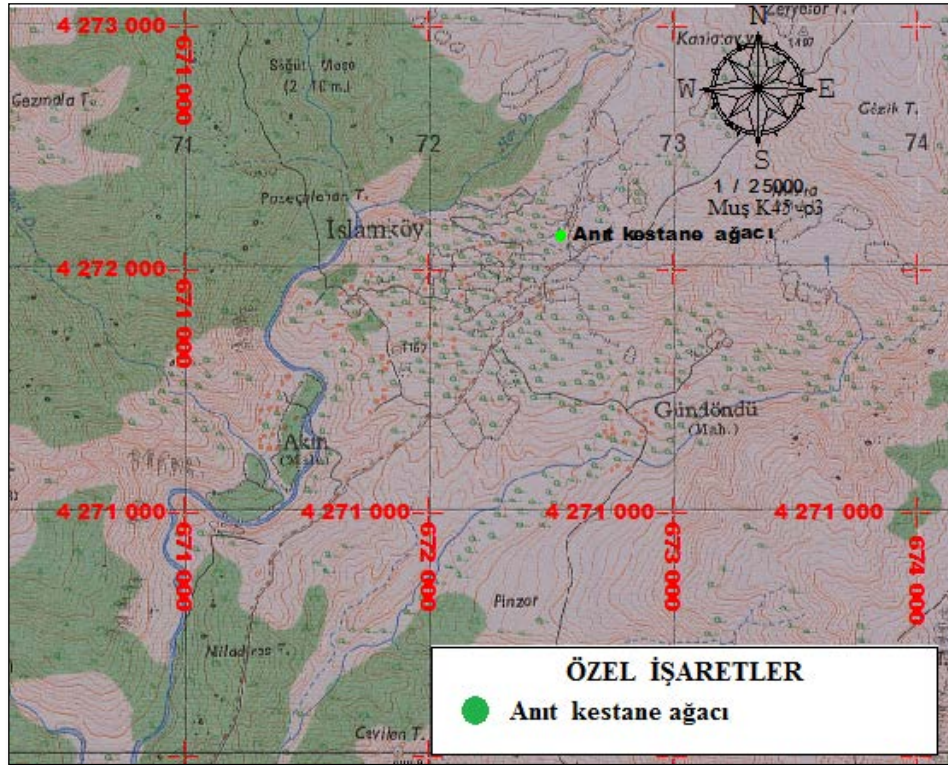
Şekil 3 . Araştırma alanının Lokasyon Haritası (Anonim, 2023c)

Araştırma çalışmasına konu yeni saptanan anıt Anadolu kestane ağacı; Şanlıurfa Orman Bölge Müdürlüğü, Diyarbakır Orman İşletme Müdürlüğü Kulp Orman İşletme Şefliği, Hazro Amenajman serisinin 71 nolu Bölmesinin, Z-2 bölmeciği içinde yer almaktadır (Anonim, 2023d), (Şekil 4). Anıt kestane ağacının konumunu belirten bu değerler; WGS84 UTM 6°'lik, X: 672524,9179 ve Y: 4272047,8055 koordinat değerleridir.

Şekil 4. Anıt kestane ağacının 71 no'lu bölme de ki yerini gösterir amenajman Planı (Anonim, 2023d)

Araştırma alanı olan Hor Deresi Mevkisinin sayısal UTM 6° ED 50 koordinat değerlerinin, 1/25.000'lik ölçekteki Muş K45-c3 Paftadaki yeri (Şekil 5).

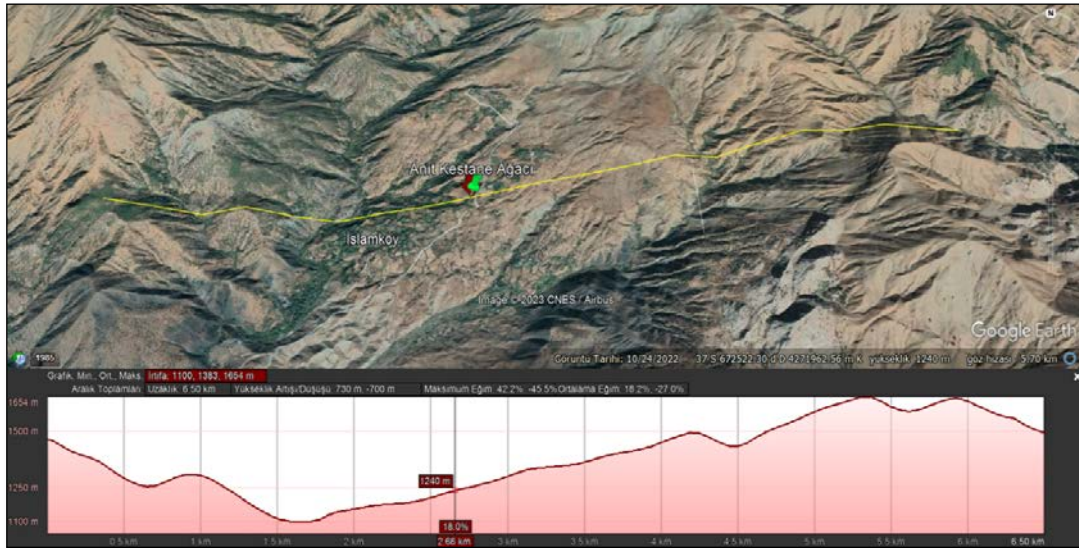
Şekil 5. Araştırma alanının 1/25.000'lik Muş K45-c3 paftasındaki yeri

Anıt kestane ağacının doğal yetiştiği havzanın çevresi yüksek dağlar ile çevrilidir (Şekil 6).

Şekil 6. Araştırma alanının yer aldığı havza (Fotoğraf: Tekin, 2023)

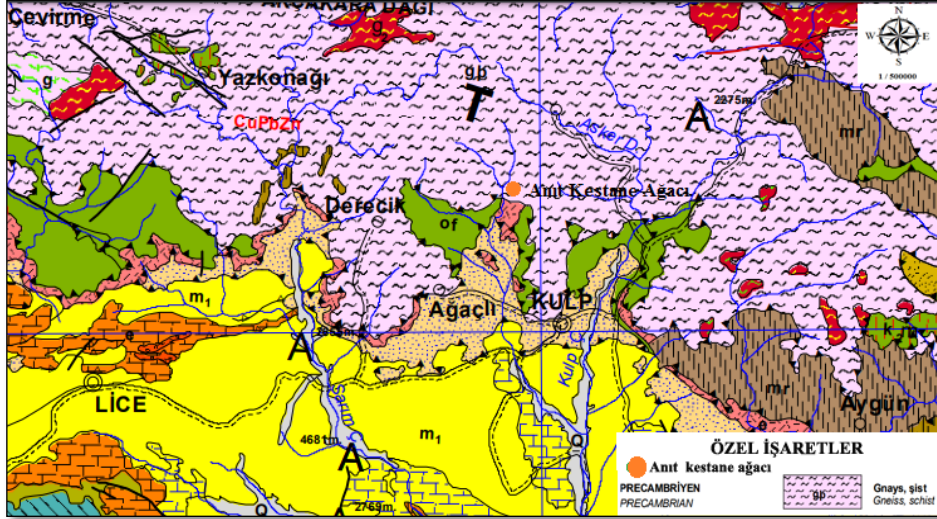
Anıt kestane ağacının bulunduğu yerin uydu görüntüsü ve grafik şeklinde arazi kesiti görülmektedir (Şekil 7). Arazinin kesitinde anıt kestane ağacının bulunduğu konum; 1240 m rakıma ve %18 eğime sahiptir.

Şekil 7. Anıt kestane ağacının bulunduğu yerin uydu görüntüsü ile yükseklik ve eğim olarak gösteren arazi kesitini gösteren grafik (Anonim, 2023e)

Araştırmaya konu olan anıt kestane ağacının yer aldığı yerin M.T.A. Enstitüsü'nce hazırlanan 1/500 000 (MTA, 2002) ölçekli jeoloji haritasının Erzurum paftasının (Anonim, 2023f) içinde yer almaktadır (Şekil 8). Bu jeoloji haritasında anıt kestane ağacı bulunduğu yer Prekambriyen jeolojik zamanda ve Ganays ve şistsi yapısındaki anakaya oluşumu kısmında yer almaktadır. Aynı zamanda OGM Şanlıurfa Orman Bölge Müdürlüğü

Diyarbakır İli Kulp İlçesi Kulp İslamköy Toprak Muhafaza ve Erozyon Kontrolü Uygulama Projesinde anakayası Mikaşist olduğu ve toprak türünün, Güneydoğu Anadolu Ormancılık Araştırma Müdürlüğüne yapılan toprak analizleri sonuçlarına göre; kum, kumlu balçık, balçıklı kum ve kumlu killi balçık toprak türlerine sahip olduğu görülmüştür (OGM, 2012).

Şekil 8. Anıt kestane ağacının 1/500 000 ölçekli jeoloji haritasının Erzurum paftasında ki konumu (Anonim, 2023f)

Araştırma alanı dere yatağı olup; burada *C. sativa* ile birlikte bulunan *Platanus orientalis* L., *Quercus infectoria* Oliv., *Juniperus oxycedrus* L. subsp. *oxycedrus*, *Celtis australis* subsp. *caucasica* (Willd.) C.C.Towns., *Crataegus tanacetifolia* (Poir.) Pers., *Paliurus spinachristi* P. Mill., *Juglans regia* L., *Cerasus mahaleb* var. *mahaleb* (L.) Mill., *Populus nigra* L. subsp. *nigra*, *Salix alba* L., *Amygdalus orientalis* Mill., *Cerasus microcarpa* (C.A.Mey.) Boiss., *Pyrus elaeagnifolia* Pall., *Rosa canina* L., *Rubus* L. sp., *Tamarix* L. sp. floristik yapıyı tamamlayan temel odunsu taksonlardır (Şekil 9).

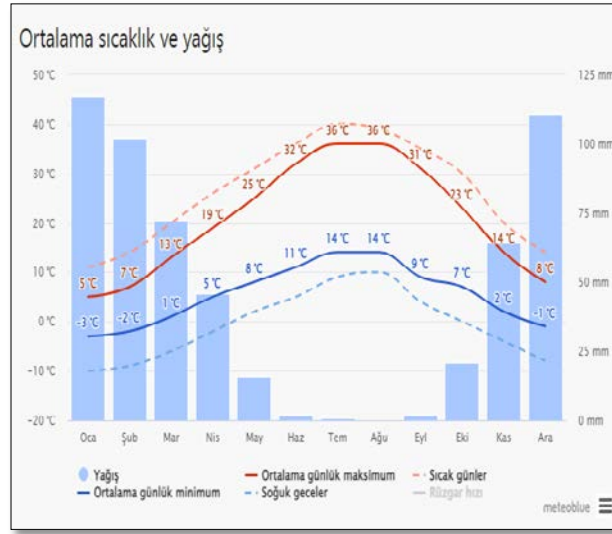

Şekil 9. Araştırma alanındaki odunsu taksonlar (Fotoğraf: Tekin, 2023)

2.3 İklim Özellikleri

Diyarbakır ilinde karasal iklim gözlenir. Gündüz ile gece arasında belirgin sıcaklık farkları yaşanır. Orman alanları gelişmemiştir. Daha çok makilik ve çalılık alanlar gözlenmektedir. Diyarbakır'da sert bir kara ve subtropik yayla iklimi hâkimdir. İklimin sertliği ve yağışların azlığı dolayısıyla yazlar kurak ve çok sıcak geçer, ancak kışlar Doğu Anadolu'daki gibi çok sert geçmez, çünkü Güneydoğu Toroslar, kuzeyden gelen soğuk havaların yolunu keser (Anonim, 2023g).

Diyarbakır İli Kulp İlçesinin iklim verileri; yıllık ortalama sıcaklık miktarı yanda ki grafikte gösterildiği gibidir (Şekil 10).

Şekil 10. Kulp ilçesinin yıllık ortalama sıcaklık yağış miktarlarını gösterir grafik (Anonim, 2023h).

Yıllık ortalama sıcaklık 21.5 C° (Tablo 1) ve yıllık toplam yağış miktarı 554 mm (Tablo 2).

Tablo 1. Yıllık ortalama sıcaklık (Anonim, 2023h)

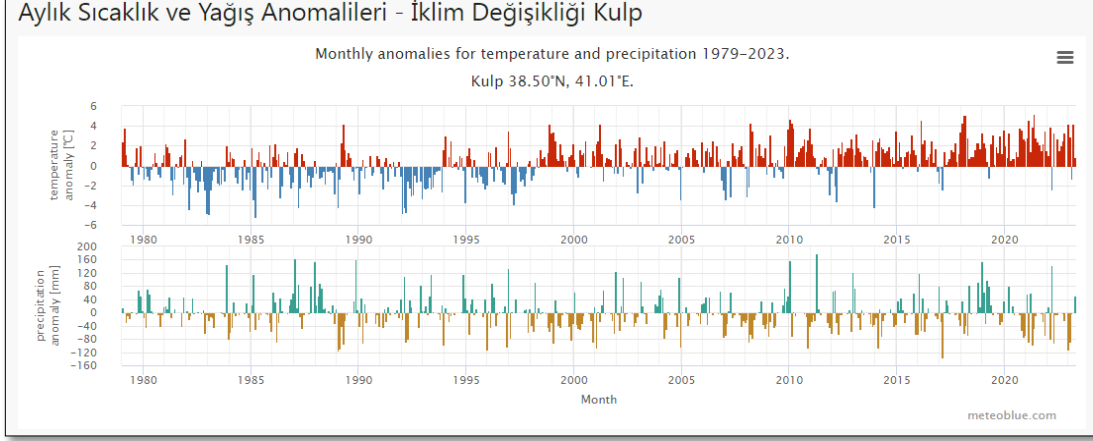
Diyarbakır İli Kulp İlçesinin Aylara göre Ortalama Sıcaklık													
Aylar	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Yıllık Ortalama Sıcaklık (C °)
Sıcaklık (C °)	11	7	13	19	25	32	36	36	31	23	14	8	21.25

Tablo 2. Yıllık toplam yağış miktarı (Anonim, 2023h)

Diyarbakır İli Kulp İlçesinin Aylara göre Yıllık Toplam Yağış Miktarı													
Aylar	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Yıllık Toplam Yağış (mm)
Yağış (mm)	117	102	72	46	16	2	1	0	2	21	64	111	554.00

1979-2023 yılları arasında ki aylık sıcaklık ve yağış anomalileri-iklim değişikliği Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3. Kulp İlçesinin 1979-2023 yılları arası aylık sıcaklık ve yağış anomalileri-iklim değişikliği gösterir tablo (Anonim, 2023h)

2.4. Yöntem

Anıt kestane ağacının koordinatları GPS ile belirlenmiştir. Anıt kestane ağacının boyu Blume-Leiss boy ölçer yardımıyla tespit edilmiş, çevresi ve tepe çaplarının izdüşümü şerit metre ile ölçülmüştür. Anıt kestane ağacının tahmini yaşının belirlenmesinde ağaca zarar vermemek için artım burgusu kullanılmamıştır. Anıt kestane ağacının çevresi şerit metre ile ölçülmüş olup ölçülen bu değerden yararlanılarak ağacın çapı hesaplanmıştır. Tahmini yaşın belirlenmesinde 10.09.2020 tarihinde yürürlüğe giren 110 sayılı Sayılı Tabiat Varlığı Olarak Belirlenecek Anıt Ağaçların Tespitine İlişkin İlke kararında belirtilen (Ek-6) geniş yapraklı ağaçların yaş tahmininde kullanılan gövde çapı-yaş çevirme faktörü ile çap çarpılarak anıt kestane ağacının tahmini yaşı hesaplanmıştır (Anonim, 2023i). Ülkemizde Akseki-İbradı'da saptanan bir başka anıtsal nitelikli kestane, göğüs yüksekliğindeki çevre 980 cm (çap= 312 cm) ve tahmini yaş 544 yıl olarak saptanmıştır. Bu ağacın boyu 23 m'dir (Asan,1987).

Araştırma alanında; Diyarbakır İli Kulp İlçesi İslamköy Hor Deresi mevkiisinde ki en hacimli (Çevre 945 cm ve tahmini yaş 766 yıl ile boy 16 m) yani en büyük boyutsal ölçülere sahip fert, araştırma konusu yapılmıştır.

2.4.1. Çap ve Boy Ölçümü

Anıt Kestane Ağacının gövde çapını yerden 130 cm yükseklikte gövde çevresini şerit metre ile cm hassasiyetinde $\text{Ç} = 945$ cm olarak ölçülmüştür (Şekil 11). Bu değer $\pi(3,14)$ 'e sayısına bölünmesi yöntemiyle santimetre cinsinden çap ($R=301$ cm) elde edilmiştir.

Ç : Çevre

R : Çap

π :Pi sayısı (3,14)

$R = \text{Ç} / \pi$

$R = 945 \text{ cm} / 3,14$

$R = 300,95$

$R = 301 \text{ cm}$

Boyu Blume-Leiss boy ölçer yardımı ile 16 m olarak ölçülmüştür (Şekil 12). Boy değerleri 0.5 m duyarlılığında ölçülmüştür. Elde edilen değerler 0.5 m'den az ise aşağıya, 0.5 m üzerinde ise yukarıya doğru yuvarlanarak belirlenmiştir.

Şekil 11 . Anıt kestane ağacının şerit metre ile çevresinin ölçülmesi (Fotoğraf : Tekin, 2022, 2023)

Şekil 12 . Anıt kestane ağacının boydan görüntüsü (Fotoğraf: Tekin, 2023)

2.4.2. Yaş Tahmini

Anıt kestane ağacının tahmini yaşının belirlenmesinde ağaca zarar vermemek için artım burgusu kullanılmamıştır. Anıt kestane ağacının tahminini yaşının belirlenmesi 110 sayılı Sayılı ilke kararına göre hesaplanmıştır.10.09.2020 tarihinde yürürlüğe giren 110 sayılı Sayılı Tabiat Varlığı Olarak Belirlenecek Anıt Ağaçların Tespitine İlişkin İlke kararında; anıt ağaçlarının yaşının ağacın gövdesinde, yerden 130 cm yükseklikte uygun teknikte yapılan yıllık halka sayımına göre yıl cinsinden belirlenmesine ,yaşın bu yöntemle göre belirlenmediği durumlarda, ekte yer alan (Ek 6), geniş yapraklı hızlı büyüyen 301-350 cm çapları aralığı için kullanılan 2,55 çevirme faktörü katsayısından faydalanılarak tahmini yaş hesaplanmıştır.

$$R : 301 \text{ cm}$$

Gövde çapı-yaş çevirme faktörü (Ek-6) : 2,55 (çap 301-350 cm arası için)

$$\text{Tahmini Yaş} = R \times \text{Gövde çapı-yaş çevirme faktörü}$$

$$\text{Tahmini Yaş} = 301 \times 2,55$$

$$\text{Tahmini Yaş} = 766 \text{ yıl}$$

Anıt kestane ağacının tahmini yaşı 766 yıl olarak bulunmuştur.

2.4.3. Tepe Çapının Ölçülmesi

Anıt kestane ağacının tepe çaplarının izdüşümü şerit metre ile ölçülmüştür. Araştırma çalışmasına konu edilen ağacın ait kuzey-güney ve doğu-batı yönlerinden tepe yarıçaplarının izdüşümü şerit metre ile ölçülmüş ve bu değerler toplanarak, ağaca ait tepe çapları belirlenmiştir. Bu farklı yönlerdeki tepe çaplarının aritmetik ortalaması, genel tepe çaplarının (Tepe Çapı : 31 m) bulunmasını sağlamıştır.

2.4.4. Şimdiki Anıtsal Değerinin Ölçülmesi

Araştırma çalışması ile boyutsal özellikteki anıt ağaçların elde edilen boyutsal ve çevresel durum verileri ile ağacın şimdiki anıtsal değer puanı hesaplamak için 110 Sayılı İlke Kararında Ek 1 'deki belirtilen listedeki ağaç türleri için Asgari Anıtsal Değer(AAD) puanı. Anıt ağaç seçiminde, Şimdiki Anıtsal Değer (ŞAD)'in hesaplanması için Ek4 tablosunda ki değerler ile hesaplanmıştır. Formül ve açıklaması aşağıda gösterilmiştir.

ŞAD : Şimdiki anıtsal değeri,

Bo : Ağacın boyu için aldığı puanı (Ek 4),

GÇ : Ağacın gövde çapı için aldığı puanı (Ek 4),

TÇ : Ağacın tepe çapı için aldığı puanı(Ek 4),

Ya : Ağacın yaşı için aldığı puanı(Ek 4),

BY : Ağacın bulunduğu yer için verilen puanı(Ek 4),

PÖ : Ağacın pozitif özellikleri için verilen puanlar toplamını ifade etmektedir(Ek 4),

AAD : Asgari anıtsal değer

Anıt Kestane ağacın Şimdiki Anıtsal Değerinin (ŞAD) hesaplanması Formül (Uysal, 2014)'de gösterilmiştir.

$$\text{ŞAD} = \text{Bo} + \text{GÇ} + \text{TÇ} + \text{Ya} + \text{BY} + \text{PÖ}$$

Tür : Anadolu kestanesi (*C. sativa*)

Bo : 13

GÇ : 30

TÇ : 10

Ya : 21

BY : 8

PÖ : 10

$$\text{ŞAD} = \text{Bo} + \text{GÇ} + \text{TÇ} + \text{Ya} + \text{BY} + \text{PÖ}$$

$$\text{ŞAD} = 13 + 30 + 10 + 21 + 8 + 10$$

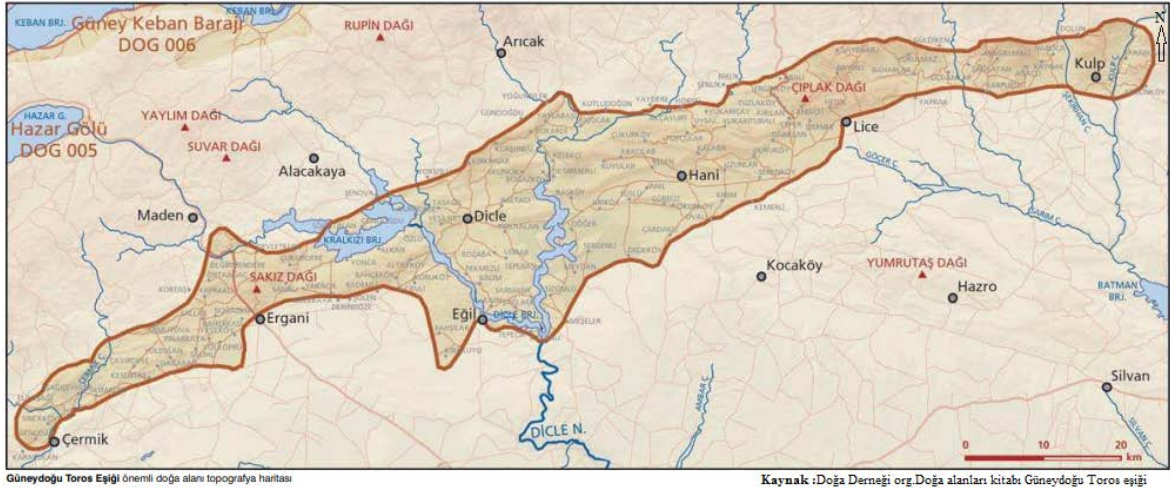
$$\text{ŞAD} = 92$$

Anadolu kestanesi (*C. sativa*) türü için 110 Sayılı İlke Kararında (Ek-1) bulunan birinci sınıf orman ağaçları grubunda bulunmakta olup, AAD (Asgari Anıtsal Değer) = 21'dir.

$$\text{AAD} : 21$$

3. Bulgular ve Tartışma

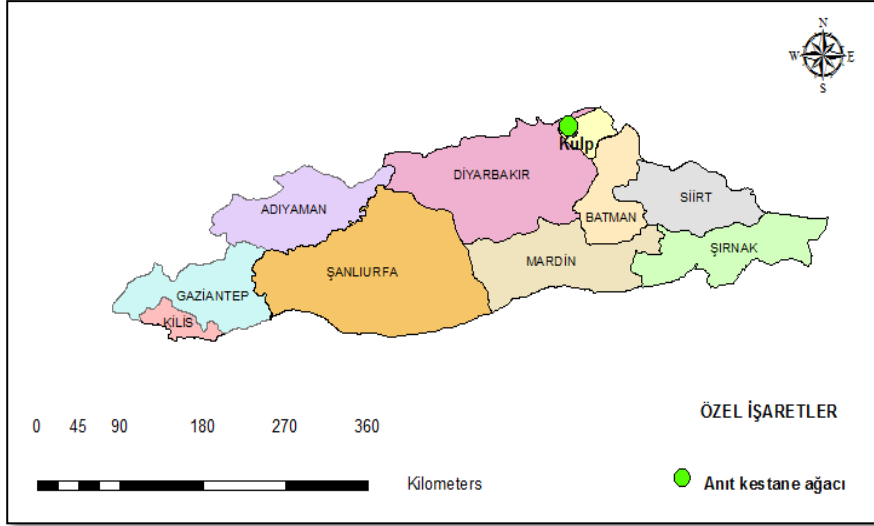
Güneydoğu Toros Eşiği: Diyarbakır'ın yaklaşık 50 km batısından başlar ve ilin kuzeybatısı ile kuzeydoğusu arasındaki Güneydoğu Toroslar'ın Diyarbakır'a bakan güney kesimlerini kaplar (Şekil 13). Çermik, Ergani, Eğil, Dicle, Hani, Lice ve Kulp ilçelerinin kuzey kesimlerini içine alan bir yay şeklindedir (Anonim, 20231). Aynı zamanda yeni saptanan anıt kestane ağacı Güneydoğu Toros Eşiği sınırları dahilinde kalmaktadır.

Şekil 13. Güneydoğu Toros Eşiği (Anonim, 20231).

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin ova kesimleri benzer bir bitki örtüsüne sahip olmasına karşın, dağlık kesimleri bitki çeşitliliği yönünden oldukça zengindir (Anonim, 20231).

Güneydoğu Anadolu Bölgesinin bitki örtüsüne ilişkin çok az çalışma olması nedeniyle, çok az bilgiye sahibiz. Bu tür çalışmaların artması ile bölgenin bitki örtüsüne ilişkin yeni bilgiler elde edilecektir. Güneydoğu Anadolu Bölgesinin ve özelde Diyarbakır ilin'de *C. sativa* türünün yayılışı bilinmiyordu. Bu çalışma ile Kulp İlçesi İslamköy Hor Deresi mevkinde *C. sativa* türüne ait yeni yayılış alanı saptanmıştır (Şekil 14).

Şekil 14. Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yeni saptanan anıt kestane yerini gösterir harita (Anonim, 2023j).

Araştırma konusu anıt kestane ağacı: Diyarbakir İli, Kulp İlçesi İslamköy Mahallesi, K45-C-20-B-4D pafta, 201 Ada, 1 parselde bulunan (Y:411188,57, X:4272487,56) (UTM 3° - ED 50) koordinatlı 150,00 m² koruma alanlı 1 (Bir) Adet Anadolu Kestanesi (*C. sativa*) Anıt Ağaç olarak, Şanlıurfa Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonunca 02.06.2021/356 Karar Tarihi ve Nosu ile tescillenmiştir (Anonim, 2023k).

Anıt kestane ağacının, ilgili kurumlarca korunması için gerekli tüm önlemleri almaları ve gerekli bakım çalışmalarını zamanında itina ile yapmaları gerekmektedir. Bu araştırma çalışması ile bölgedeki bitkisel biyolojik çeşitlilik belirleme çalışmalarına da büyük katkı sunulmuş oluncaktır.

Diyarbakir İli, Kulp İlçesi, İslamköy, Hor Deresi Mevkiisinde bulunan anıt Anadolu kestanelerinin en hacimli ferdi araştırma konusu edilmiştir. Anadolu kestanesine ait envanter bilgileri aşağıdaki Tablo 4 ve Tablo 5’te verilmiştir.

Anıt Anadolu kestanesine ait şimdiki anıtsal değeri (*ŞAD*) puanları , 110 Sayılı İlke Kararında belirtilen listede türüne göre hesaplanarak asgari anıtsal değeri (*AAD*) puanının karşılaştırması yapılmıştır.

Tablo 4. Anıt Anadolu kestanesine Ait Envanter Bilgiler

Anıt Anadolu kestanesi (<i>C. sativa</i>)'ya Ait Envanter Bilgiler			
Sıra No	Bilgi		Açıklama
1	Bölge		Güneydoğu Anadolu Bölgesi
2	Orman Bölge Müdürlüğü		Şanlıurfa Orman Bölge Müdürlüğü
3	Orman İşletme Müdürlüğü		Diyarbakır Orman İşletme Müdürlüğü
4	Orman İşletme Şefliği		Kulp Orman İşletme Şefliği
5	İl		Diyarbakır
6	İlçe		Kulp
7	Mahalle		İslamköy
8	Mevkii		Hor Deresi
9	Rakım	m	1240 m
10	Eğim	%	% 18
11	Amenajman	Seri Adı	Hazro Serisi
12		Bölme no	71
13		Meşçere Tipi	Z-2
14	1/25.000 Pafta adı		Muş K45-c3
15	1/500.000 'lık MTA Jeoloji Haritası pafta adı		Erzurum
16	Koordinat Bilgileri ED50	UTM 6° Y:	672555.45
17		X :	4272129.492

Tablo 5. Anıt Anadolu kestanesine ait envanter bilgileri

Tür : Anadolu kestanesi (<i>C. sativa</i>) 110 Sayılı İlke Kararına Göre ŞAD ve AAD					
Sıra No	Boyutsal Özellikleri		Şimdiki Anıtsal Değeri (ŞAD) /Puanı	Şimdiki Anıtsal Değeri (ŞAD)	Asgari Anıtsal Değeri (AAD)
13	Boy (m)	16	13	92	21
14	Gövde Çapı (m)	9,45	30		
15	Tepe Çapı (m)	31	10		
16	Tahmini Yaş	766	21		
17	Bulunduğu Yer	Kırsalda kümede	8		
18	Pozitif Özellik	Ağaç için zorunlu yetiştirme ortam faktörlerinin korunması mümkün	10		

Burada ki anıt kestane ağacı tarihte yüzyıllar içinde yaşanan kıtlık zamanlarında, yöre halkı ve savaş zamanlarında o yörede askerlerin yaşanan besin sıkıntısında hayatta kalmak için meyvelerinden faydalandığı köylü büyüklerinden dinlenmiştir.

4. Sonuç ve Öneriler

110 Sayılı İlke Kararına göre; bir ağacın boyutsal özelliklerine göre anıt olarak tespit edilebilmesi için Şimdiki Anıtsal Değerinin ($\text{\$AD}$), bu ağacın ait olduğu takson için standart olarak belirlenmiş Asgari Anıtsal Değer (ADD)'e eşit veya bu değerden büyük olması gerekir. Aşağıdaki formülde de ifade edildiği gibidir.

$$\text{AAD Tür} \leq \text{\$AD}$$

Bundan yola çıkarak bu araştırma çalışmasında da konu edilen Anadolu kestanesinin boyutsal ölçülerini buna uyarlayarak anıt ağacı olma özelliğini taşıyor mu? Taşımıyor mu? Soruların cevapları hesaplamalar ile bulunmaya çalışılmıştır.

$$\text{Anadolu Kestanesi türü AAD}=21$$

Araştırma çalışmasının konu Anadolu kestanesinin $\text{\$AD}=92$ puan

$$\text{AAD Tür} \leq \text{\$AD}$$

$$21 \leq 92$$

Araştırma çalışmasına konu Anıt Anadolu Kestanesinin 110 Sayılı İlke Kararına göre aldığı 92 puanla anıt ağaç özelliği taşıdığı ortaya çıkarılmıştır (Şekil 15).

Şekil 15. Araştırma Alanındaki 9,45 m çevre, 3,01 m çapa ve 766 yıl tahmini yaşa sahip Anıt Anadolu kestane ağacı (Fotoğraf: Tekin, 2023).

110 sayılı ilke kararı kapsamında Şimdiki Anıtsal Değerlerinin ($\text{\$AD}=92$), Asgari Anıtsal Değerlerini ($\text{AAD}=21$) çok çok üzerinde bir değer olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlara göre araştırmaya konu anıt Anadolu kestane ağacının ilgili kurumlarca bir an önce harekete geçip koruma altına alınması gerektiği önem arz etmektedir.

Diyarbakır İli Kulp İlçesinin tarihi ve doğal dokusuna uyum sağlayan geçmiş ile günümüz arasında köprü vazifesi gören anıt ağaçların önemi yerel halk tarafından idrak edilerek, gerekli ilginin verilmesi ve korunması açısından farkındalık oluşturulması gerekmektedir. Konuya ilişkin Bakanlık düzeyinde ve Diyarbakır Büyük Şehir Belediyesince anıt ağaçlarla ilgili tanıtımlar yapılması, ulusal, yerel televizyon ve internet üzerinden yayın yapan kanallarda anıt ağaçlara dikkat çekilmesi amaçlı kamu spotu yayınlarının yapılması, dünya ormancılık günü ile dünya çevre günü gibi özel gün ve haftalarda anıt ağaçların önemi ve korunmasına yönelik çalışmalar yapılması gerekmektedir.

Teşekkür

Bu çalışma için; Düzce Üniversitesi Orman Fakültesi, Orman Botaniği Anabilim Dalı öğretim üyesi Prof. Dr. Necmi AKSOY'ya ve Kulp İlçesi İslamköy sakinlerinden Kutbettin ÇELİK'e katkılarından dolayı teşekkürlerimi sunarım.

5. Kaynaklar

- Acatay, A. (1960). Türkiye kestane zararlılarına ilave. Beitrag zu den Edelkastanienschadlinge in der Türkei. İ.Ü. Orman Fakültesi Dergisi, A, X (1): 11- 5.
- Aksoy, N., ve Anşin, R. (1998). Denizli Çivril Yöresinin Anıt Ağaçları. Kasnak Meşesi ve Türkiye Florası Sempozyumu, 21-23 Eylül 1998, s. 637-647, İstanbul.
- Anonim, (2023a).
<https://atib.ogm.gov.tr/Sayfalar/T%C4%B1bbi%20ve%20Itri%20Bitkilerimizi%20Tan%C4%B1yal%C4%B1m/Kestane.aspx>.Erişim tarihi:18.06.2023.
- Anonim, (2023b).
http://194.27.225.161/yasin/tubives/index.php?sayfa=1&tax_id=8443.Erişim tarihi:10.06.2023.
- Anonim, (2023c). <https://www.harita.gov.tr/urun/turkiye-mulki-idare-sinirlari/2>.Erişim tarihi:09.06.2023.
- Anonim, (2023d). https://orbis.ogm.gov.tr/orbis/#geoportal/geo_geoportal. Erişim tarihi:09.06.2023.
- Anonim, (2023e). Google Earth Pro. Erişim tarihi: 09.06.2023.
- Anonim, (2023e). <https://www.mta.gov.tr/v3.0/sayfalar/hizmetler/doc/Erzurum.pdf>.Erişim tarihi:09.06.2023.
- Anonim, (2023g). <https://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/icerikler/diyarbakir-ilcdr-2021-20221019160029.pdf> ,T.C. Diyarbakır Valiliği Çevre Ve Şehircilik İl Müdürlüğü Diyarbakır İli 2021 Yılı Çevre Durum Raporu Diyarbakır – 2022.Erişim tarihi:09.06.2023.
- Anonim,(2023h).
https://www.meteoblue.com/tr/climatechange/kulp_t%c3%bcrkiye_305750.Erişim tarihi:09.06.2023.
- Anonim, (2023i). <https://www.dogadernegi.org/wp-content/uploads/2018/10/dog013-guneydogu-toros-esigi-onemli-doga-alanlari-kitabi.pdf>.Erişim tarihi:10.06.2023.
- Anonim, (2023ı). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/10/20201024-7.pdf>.Erişim tarihi:10.06.2023.

Anonim, (2023j).

https://tr.wikipedia.org/wiki/G%C3%BCneydo%C4%9Fu_Anadolu_B%C3%B6lgesi.

Erişim tarihi: 08.06.2023.

Anonim, (2023k). https://webdosya.csb.gov.tr/db/diyarbakir/haberler/bilgi-notu-i-slamko-y_20210705083025.pd.Erişim tarihi: 19.06.2023

Asan, Ü. (1987). Türkiye ormanlarında saptanabilen anıt nitelikli ağaçların dünyadaki benzerleriyle karşılaştırılması. *Journal of the Faculty of Forestry Istanbul University*, 37(2).

Asan, Ü., ve Artar, P. (1987). İbradi kestaneleri. *Orman Mühendisliği*, 10, 24-25, İstanbul.

Asan, Ü. (1992). Anıt ağaçların birey ve toplum psikolojisi üzerindeki etkileri. *Yeşile Çerçeve Dergisi*, Sayı 18, 18-19.

Asan, Ü. (1993). Mistik ve Folklorik Yönüyle Anıt Ağaçlarımız. *Yeşil Çerçeve*, 23, 13-15.

Aslanboğa, İ., Bayraktar, A., ve Özkan, B. (1993). Ege Bölgesi'nin Tarihi ve Anıtsal Nitelikli Ağaçlarının Tespiti ve Envanteri.

Atalay, İ. (1994). Türkiye Vegetasyon Coğrafyası, E.Ü. Basımevi, İzmir.

Boydak, M. (1988). Türkiye'de Sedir, Ardıç ve Kızılcımda Yeni Saptanan Anıt Orman ve Ağaçlar (Recently Discovered Monumental Forests and Trees of Cedrus libani, Juniperus foetidissima and Pinus brutia in Turkey). *İ.Ü Orman Fakültesi Dergisi*, 38(2).

Boydak, M., ve Asan, Ü. (1993). Ülkemizin Anıt Sedirleri ve Ormanları. *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Bülteni*, 81/360, 31-33, İstanbul.

Genç, M., ve Güner, Ş.T. (2009) Isparta İlindeki Anıt Ağaçlar. Geçmişten Günümüze Isparta, T.C. Başbakanlık Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayını: 370, Araştırma-İnceleme Dizisi: 66, 441-452, Ankara. ISBN: 978-975-16-2141-2.

Genç, M., ve Güner, Ş.T. (2001). Anıt Ağaçların Önemi ve Göller Bölgesi'ndeki Anıt Ağaçlar. TAÇ Vakfı'nın 25. Yılı Anı Kitabı (Türkiye'de Risk Altındaki Doğal Kültürel Miras), Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı Yayını, 181-193, İstanbul. ISBN: 975-97484-I-X,

Genç, M., ve Güner, Ş.T. (2003). Göller Bölgesinin Anıt Ağaçları, Isparta Valiliği İl Özel İdare Müdürlüğü Yayını, 322s., Isparta. ISBN: 975-585-325-1

Gül, A. U., C. Gümüş, H. Yavuz, Eroğlu, M., Özkan, Z. C., ve Demirci, A. (1999). Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Saptanan Bazı Anıt Ağaç ve Meşcereler. *Tr. J. Of Agriculture and Forestry*, 23, Ek sayı 3, 671- 677.

Gülersoy, Ç. (1984). İstanbul'daki Anıtsal Ağaçlar. Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayını, 160 s. İstanbul.

Işık, K. (1983). Bitki Gen Kaynaklarımız Niçin Korunmalı ve Planlanmalıdır. *Tabiat ve İnsan*, 17(4), 9-15.

Kantarıcı, M.D. (1984). Türkiye'de En Yaşlı Sedir Ağacı - Ambar Katranı. *İ. Ü. Orman Fakültesi Dergisi*. 34(2), 49-58.

Koch, N.E. (1998). Forest Quality of Life and Livelihoods, Yıl Dünya Ormancılık Kongresi, 7, 25-32. Antalya.

Kavgacı, A. (2002). Türkiye'nin anıt meşeleri ve yeni bir anıt meşe (Çeçe Sultan meşesi). *Journal of the Faculty of Forestry Istanbul University*, 52(1), 133-142.

- Makineci, E. (1998). Bodrum Yarımadası Girel Köyü'nde Anıt Nitelikteki Boz Pırnal (*Quercus aucheri* Joub & Spach) Meşçeresi, Bodrum Yarımadası Çevre Soruları Sempozyumu, 15- 19 Şubat 1998, s. 739-743. Bodrum.
- Önemli Doğa Alanları (ÖDA) Kitabı, (2018). Toros Eşiği, s-284-287. <https://www.dogadernegi.org/wpcontent/uploads/2018/10/dog013-guneydogu-toros-esigi-onemli-doga-alanlari-kitabi.pdf>
- OGM, (2012). OGM Şanlıurfa Orman Bölge Müdürlüğü Diyarbakır İli Kulp İlçesi Kulp İslamköy Toprak Muhafaza ve Erozyon Kontrolü Uygulama Projesi.
- Saatçioğlu, F. (1969). Silvikültür I (Silvikültürün Biyolojik Esasları ve Prensipleri). İstanbul Üniversitesi Yayın No:1429 Orman Fakültesi Yayın No: 138, İstanbul.
- Seçkin, E. (1981). Bursa İli Kestanelerinde (*Castanea sativa* Mill.) Zarar Yapan Tortricidae (Lepidoptera) Familyası Türleri, Tanınmaları, Zararları, Kısa Biyolojileri ve Doğal Düşmanları Üzerinde Araştırmalar, İst. Bölge Zirai Müc. Araşt. Enst. Md. Araşt. Eserleri Serisi No:16.
- Sternberg, G. (2000). Big Old Historie Trees Weedpatch Gazette, p. 18-19.
- Şengönül, K., Dirik, H., Uzun, A., Kuyan, Y., Ertaş, A., ve Bekiroğlu, S. (1996). İstanbul Fatih İlçesi Anıt Ağaçları. İ. Ü. Orman Fakültesi Araştırma ve Uygulama Merkezi Orarum Projesi No: 1990/002, 184 s. Basılmamıştır.
- Uysal, K. (2014). Alanya ve Manavgat (Antalya) İlçelerinin Anıt Ağaçları”, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, s.4-5.
- Yaltırık, F. (1993). Dendroloji Ders Kitabı II, İ.Ü. Orman Fak. Yayınları, İ.Ü. Yayın No:3767, O.F. Yayın No:420, İstanbul.
- Yaltırık, F. (1994). Tarihi ve Anıtsal Nitelikte Ağaç ve Ormanlarımız. Sandoz Dergisi, Sayı 4, s. 11- 18, İstanbul.
- Yaltırık, F. (1982). *Castanea* Miller, in Davis, P.H. (ed.). Flora of Turkey and The East Aegean Islands Vol:8,, p.659, Edinburgh: Edinburgh University Press. 1982.